

УДК 376.36+372.46

DOI 10.32626/2413-2578.2023-21.40-52

Н. ГОЛУБ

nataly.golub@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0777-6074>

КОРЕКЦІЯ ТА РОЗВИТОК ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ПРИ ОПАНУВАННІ НИМИ НАВИЧКАМИ ЧИТАННЯ І ПИСЬМА

Відомості про автора: **Наталія ГОЛУБ**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна. У колі наукових інтересів: проблеми корекційно-розвиткової роботи з молодшими школярами із порушеннями усного та писемного мовлення. Email: nataly.golub@ukr.net

Information about author: **Nataliya GOLUB**, PhD of pedagogical sciences, associate professor at the Department of Special Pedagogy of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine. Academic interests: problems of correctional and developing work with junior schoolchildren with disorders of oral and written speech. Email: nataly.golub@ukr.net

Відомості про наявність друкованих статей: **1. Голуб Н.М. (2020)** Особливості організації корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення, затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) / Вип. 15. Режим доступу <http://aqce.com.ua/> **2. Голуб Н.М. (2021)** Взаємодія логопеда з батьками дітей при розв'язанні завдань профілактики і корекції в дітей труднощів формування та порушень писемного мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) / Вип. 17. Режим доступу <http://aqce.com.ua/> **3. Голуб Н.М. (2022)** Особливості формування мовної компетентності молодших школярів при корекції в них порушень писемного мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) / Вип. 19. Режим доступу <http://aqce.com.ua/>.

Голуб Н.М. Корекція та розвиток лексико-семантичної складової мовлення в молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення при опануванні ними навичками читання і письма. Стаття висвітлює особливості корекційно-розвиткової роботи з молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) III - IV рівня у початковій школі, коли нагальними є завдання подолання недоліків в них усного мовлення й надання допомоги в опануванні ними навичками читання та письма. У статті розглянуто напрями логопедичної роботи з корекції та розвитку лексико-семантичної складової мовлення у дітей із ЗНМ. Така робота планується і проводиться в межах певних лексичних тем, що дозволяє збільшити обсяг пасивного і активного словника на основі уточнення, розширення знань, уявлень про навколишній світ у процесі вивчення рідної мови, читання художніх і пізнавальних текстів, формування структури лексико-семантичного значення слів, смислових зв'язків між ними, формування розуміння значення слова в єдності його лексичного і граматичного значень. У статті розкрито особливості логопедичного впливу на лексико-семантичну складову з урахуванням тісного взаємозв'язку роботи з корекції та розвитку в учнів із ЗНМ III - IV рівня усного та писемного мовлення. Описана корекційно-розвиткова робота сприяє закріпленню звуко-буквеної структури лексем, що входять до певних семантичних полів, їх співставленню за значенням та ступенем узагальнення. Наведено приклади вправління дітей у використанні синонімів, антонімів, багатозначних слів, фразеологізмів, в аналізі спільнокореневих слів, що, у цілому, сприяє збагаченню лексичних засобів, досвіду мовленнєвої діяльності учнів.

Ключові слова: лексико-семантична складова мовлення, загальне недорозвинення мовлення, молодший шкільний вік.

GOLUB N. Correction and development of the lexico-semantic component of speech in younger schoolchildren with a general underdevelopment of speech in the process of their mastering of reading and writing skills. The article highlights the peculiarities of correctional and developmental work with younger schoolchildren with general underdevelopment of speech (GUS) III - IV levels in elementary school, when the urgent tasks are to overcome the disorders of their oral speech and assist in mastering reading and writing skills. The article considers the directions of work on correction and development of lexico-semantic component of speech in children with GUS. Such work is planned and carried out within certain lexical topics, which allows to increase the volume of passive and active vocabulary based on clarification, expansion of knowledge about the world in the process of learning the native language, reading artistic and cognitive texts, for the formation of the structure of the lexico-semantic meaning of words, the semantic connections between them,

the formation of an understanding of the meaning of a word in the unity of its lexical and grammatical meanings.

The article reveals the peculiarities of influence on the lexico-semantic component, taking into account the close relationship between the work on correction and development in younger schoolchildren oral and written speech. The described correctional and developmental work contributes to the consolidation of the sound-letter structure of words included in certain semantic fields, their comparison by lexical meaning and degree of generalization. Examples of children's exercise in the use of synonyms, antonyms, polysemantic words, phraseological units, in the analysis of cognate words are given, which, in general, contributes to the enrichment of lexical means, experience of speech activity.

The article states that the study of a certain lexical topic requires involving children in drawing up dialogues, monologues in oral speech within various life and didactic situations, organizing practice for them in using accessible, interesting and important phrases and texts in writing from the point of view of communication. The described work should be carried out taking into account the psychophysiological, individual characteristics of students, during the organization of cognitive activities which interested for them.

Keywords: lexico-semantic component of speech, general underdevelopment of speech, junior schoolchildren.

Постановка проблеми. У дітей із нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ), які вступають до школи, вже більш розвиненими є всі сторони усного мовлення. У той же час залишається високим ризик виникнення в них труднощів при опануванні писемним мовленням і навіть дислексії, дисграфії, дизорфографії. Отже, корекційно-розвиткова робота з дітьми із ЗНМ у початкових класах має бути потужною і націленою на максимальне покращення розвитку в них усного мовлення та тих психомоторних функцій, які сприятимуть більш успішному опануванню ними навичками читання та письма. Логопедичний вплив має охоплювати цілу низку напрямів, бути багатоетапним, системним та комплексним за своїм характером, сполучати різні форми роботи, які здійснюються з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку дітей, етіопатогенетичних факторів загального недорозвинення мовлення в кожному конкретному випадку. Одним із напрямів такої роботи є корекція та розвиток лексико-семантичної складової мовлення. Роботу зі збагачення, уточнення, актуалізації словника доцільно планувати і здійснювати у межах лексичних тем, при поєднанні усних і письмових вправ, що забезпечує тісну єдність логопедичного впливу на усне мовлення й розв'язання завдань попередження та усунення труднощів формування в молодших школярів із ЗНМ навичок читання та письма.

Аналіз досліджень і публікацій. Категорія дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) є дуже чисельною, тому питанням корекції й розвитку в них мовлення присвячено багато досліджень (Р. Левіна, І. Марченко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Трофименко, Т. Філічова, М. Шеремет та ін.). В учнів із ЗНМ III - IV рівня словник є вже більш розвиненим, але діти часто неточно використовують слова, не розрізняють відтінків у значеннях схожих за семантикою лексем. Вони рідко використовують узагальнюючі слова, плутаються при доборі конкретних назв до родового поняття. Дітям важко дається засвоєння слів, словосполучень із переносним значенням, таких, що мають оцінювально-емоційний, образний компонент, певні стилістичні особливості вживання (О. Ревуцька (2003), Є. Соботович (2005), Т. Махукова (2012), О. Мілевська (2017) та ін.). Недостатній рівень сформованості лексико-семантичної складової гальмує розвиток пізнавальної та комунікативної функцій мовлення, утруднює формування в молодших школярів із ЗНМ змістової сторони процесів читання та письма (І. Олефір (2010), Н. Чередніченко (2017), Н. Голуб (2019) та ін.).

Мета статті: розглянути особливості роботи з уточнення, збагачення, активізації лексики дітей із ЗНМ III - IV рівня, зважаючи на специфічні аспекти логопедичної роботи у початковій школі: розв'язання завдань корекції та розвитку усного та писемного мовлення у їхньому тісному взаємозв'язку.

Виклад матеріалу дослідження. Діти із ЗНМ III - IV рівня, які вступають до школи, потребують системної логопедичної роботи, у тому числі – корекції та розвитку лексико-семантичної сторони мовлення. Навіть при характеристиці лексики дітей із ЗНМ IV рівня відмічається: «Словниковий запас недостатньо точний за способом використання. В ньому спостерігаються, в основному, слова, які позначають конкретні предмети і дії, і мало слів, які позначають абстрактні та узагальнюючі поняття. Це веде до стереотипності лексичного запасу, частому використанню одних і тих самих слів» [2, с. 257]. Логопедична робота з корекції та розвитку лексико-семантичної складової дуже важлива і для усного мовлення, і для формування змістової сторони процесів читання та письма. Оволодіння писемним мовленням є надзвичайно складним для дітей із ЗНМ. У процесі читання впізнаванню слова як лексико-семантичної одиниці та інтерпретації його значення передують: зорове сприймання, розрізнення, впізнавання частин слова (букв, складів); зіставлення букв або їх комплексів із відповідними звуками або звукокомплексами; звукове відтворення зорового образу слова, тобто безпосереднє його прочитування; а вже далі – зіставлення звукової форми слова з його значенням; утримування в короткочасній пам'яті значення прочитаного слова, уточнення його змісту по мірі розуміння певного контексту. Труднощі

сприймання та ідентифікації слів можуть бути пов'язані: з недосконалістю техніки читання, що виявляється в оптичних, фонологічних помилках; надто уповільненому темпі читання й труднощам суцесивного та симультанного аналізу та синтезу; недоліками оперативної слухомовленневої пам'яті дитини; і, звісно, з недоліками лексичного ладу (недостатній словниковий запас, недиференційованість значень лексико-семантичних одиниць), обмеженістю досвіду дитини (недостатність знань, уявлень про навколишній світ тощо); невмінням спиратися на контекст через слабкість мисленнєвої діяльності тощо. Перелічені фактори можуть призводити до хибних смислових здогадок або неправильного чи неточного розуміння слова й неспроможності інтерпретувати його значення у певному контексті.

Щодо письма, то діти так само не завжди правильно і точно використовують лексичні засоби, і це теж пов'язане як з певними особливостями опанування ними писемним мовленням, так і з недоліками словника, недостатнім розвитком словесно-логічного мислення. Слід додати, що у низці випадків учні відмовляються від використання більш точних, влучних слів через те, що не можуть їх правильно записати (розпочинають писати слово, зупиняються, закреслюють написане, починають писати інше слово). Свої дії при цьому пояснюють тим, що не змогли визначитися, як слово пишеться або не дописали слово через те, що воно дуже складне. Отже, використання лексико-семантичних засобів у письмових роботах учнів із ЗНМ часто є обмеженим, недостатньо продуктивним.

Важливість проведення систематичної за характером лексичної роботи з молодшими школярами із ЗНМ є очевидною. При сприйманні тексту та розбудові усного чи письмового висловлення від характеру лексичних операцій безпосередньо залежатиме його змістова сторона: наскільки правильно і точно сприймаються, розуміються або використовуються слова за своїм значенням, настільки правильним, точним і ємним за змістом буде сприймання чи побудова повідомлення.

Логопедичну роботу з корекції та розвитку лексико-семантичної складової мовлення доцільно здійснювати за такими напрямками:

1. Збільшення обсягу пасивного та активного словника на основі розширення знань, уявлень про навколишній світ у процесі вивчення рідної мови, читання художніх і пізнавальних текстів.

У роботі доцільно опиратися на лексичні теми, в межах яких має розширюватися, уточнюватися (з диференціацією значень слів), закріплюватися лексика, що включає: назви предметів, явищ; назви окремих частин предметів, схожих частин різних предметів; позначення дій; назви ознак предметів, явищ; ознаки дій; позначення просторових координат розташування предметів; часових параметрів подій, явищ; опанування учнями окремими навчальними лінгвістичними та іншими термінами. Під

час такої роботи словник дітей цілеспрямовано поповнюється іменниками, дієсловами, прикметниками, прислівниками, а також прийменниками та сполучниками.

2. Формування структури лексико-семантичного значення слів, смислових зв'язків між ними, що охоплює: засвоєння узагальнюючих понять і співвідношень між словами різного ступеня узагальнення; встановлення зв'язків між словами, протилежними за значенням; розширення синонімічного ряду слів: іменників, дієслів, прикметників, прислівників; засвоєння багатозначних слів, слів із переносним значенням, фразеологізмів.

3. Формування розуміння значення слова в єдності лексичного та граматичного значень.

Перелічені напрями роботи забезпечують:

- формування розуміння значення слова в єдності основних його компонентів (денотативного, понятійного, конотативного, контекстуального);
- процеси диференціації, ієрархізації та систематизації лексичних одиниць;
- усвідомлення лексичної системності, розширення семантичних полів;
- збагачення, уточнення, закріплення парадигматичних і синтагматичних зв'язків опрацьованих слів;
- закріплення навичок словотворення;
- розуміння й правильне вживання емотивної лексики.

Як було зазначено, організацію такої роботи слушно базувати на використанні лексичних тем. На заняттях здійснюється уточнення, розширення, актуалізація словника за обраною лексичною темою, робота у межах теми дозволяє встановити і закріпити численні змістові зв'язки між лексемами. Одні й ті ж самі лексеми, що одночасно використовуються в усному і писемному мовленні, краще закріплюються завдяки формуванню зв'язків між їхніми слуховими, оптично-графічними образами, що надзвичайно важливо під час опанування дітьми навичками читання та письма.

Розвиток писемної форми мовлення базується на усному мовленні, поступово обидві форми мовлення стають тісно пов'язаними і стимулюють розвиток одна одної. Під час читання та письма дитина навчається сприймати та відтворювати фонематичну структуру та оптично-графічні образи різних лексем, акцентувати увагу на значенні слів у певному контексті.

Отже, поєднання усних і письмових вправ під час роботи в межах певної лексичної теми дозволяє краще розв'язувати такі завдання:

1. При введенні нового слова або закріпленні певної лексики забезпечується:

- уточнення звуко-буквеного складу слова (за необхідності з повним або частковим фонематичним аналізом);
- уточнення зв'язку звукового образу слова з його оптичним образом і графічним позначенням (за необхідності – з унаочненням образу самого денотата);
- виділенням семантичних ознак слова, виявленням (уточненням) його певних парадигматичних зв'язків;
- виділенням та закріпленням певних синтагматичних зв'язків даного слова.

2. Паралельно з формуванням правильного розуміння лексичного значення слова учні навчаються пояснювати значення лексем, словосполучень, висловів (слів різного ступеня узагальнення, синонімів, антонімів, омонімів, доступних дітям метафор, фразеологічних зворотів, прислів'їв, приказок тощо).

3. Одночасно з формуванням уявлень учнів про нерозривність лексичного і граматичного значення слова закріплюються вміння і навички словотворення (утворення суфіксальним способом іменників (наприклад, їхньої зменшувально-пестливої форми), прикметників (наприклад, при відображенні ступеню збільшення чи зменшення вираженості певної ознаки, при позначенні певної приналежності, фіксуванні ознаки через встановлення зв'язків, відношень з іншими предметами), утворення префіксальним способом дієслів (наприклад, при позначенні спрямованості певних дій тощо).

Розглянемо окремі приклади роботи з корекції та розвитку лексико-семантичної складової за темою «Школа. Шкільні друзі» [1].

Так, наприклад, у логопедичній роботі з молодшими школярами спочатку доцільно актуалізувати назви шкільних приналежностей під час усного спілкування, потім при виконанні письмових вправ вставити пропущені букви у назвах зображених предметів, далі запропонувати дітям відновити слова з пропущеними літерами у невеличкому тексті (завдання № 1 – див. нижче). Учні мають упізнати кожне слово як лексему за наявними літерами, потім вставити пропущені букви, перевірити структуру кожного відновленого слова, спираючись, якщо потрібно, на допомогу з боку логопеда. На наступному занятті учням можна запропонувати записати слова, які відносяться до шкільних приналежностей (завдання № 2 – див. нижче), – серед них мають бути ті слова, що опрацьовувалися у завданні № 1 на попередньому занятті (діти мають самостійно пригадати ці слова і якомога точніше відтворити їхню звуко-буквену структуру – характер і міра допомоги при цьому надаватимуться з урахуванням особливостей утруднень кожного учня).

Завдання № 1. Прочитати текст. Відновити ті слова, у яких загублені букви.

Незабаром Сашко піде до першого класу. Батьки куплять Сашкові необхідні для школи речі: п...ртф...ль, р...чк..., з...ш...т..., ф...рб..., п...нзл...к, ...л...вц..., щ...д...нн...к.

Завдання № 2. 1. Записати назви предметів, які можна об'єднати узагальнюючим словосполученням «шкільні приналежності».

Шкільні приналежності – це _____.

У межах лексичної теми важливо звертати увагу унів на різні аспекти значень слів, характерні зв'язки між словами.

У завданні № 3 (див. нижче) учні мають у кожному рядку серед перелічених слів виключити одне зайве слово, але вибір такого слова має бути ними обґрунтованим. У кожній частині завдання підстава для об'єднання слів і виключення зайвого слова є різною, що сприяє розвитку мисленневих функцій учнів: у 1 рядку це слово «м'яч» (м'яч потрібний для гри, його не складають разом зі шкільними приналежностями у портфель), у 2 рядку зайвим є слово «дошкільник» (дитина, яка за віком ще не відвідує школу), у 3 рядку – серед слів, які характеризують навчальну діяльність школяра, учні мають виключити слово «неуважний» (це назва якості, що у порівнянні з іншими переліченими словами-характеристиками, не покращує, а навпаки, погіршує результати навчання).

А от у завданні № 4 (див. нижче) учні у кожному з наведених рядків мають обрати слово, яке за своїм значенням є більш узагальнюючим і об'єднує всю низку інших перелічених слів. У першому рядку це слово «школа» (саме у школі діти навчаються читати, писати, рахувати, розв'язувати задачі); у другому рядку це слово «уроки» (у розкладі є рідна мова, математика, мистецтво, фізкультура); у третьому рядку – «аплікація» (всі інші слова є назвами необхідних для виконання цієї творчої роботи матеріалів).

Завдання 3. Прочитати слова. У кожному рядку виключити одне зайве слово. Обґрунтувати вибір «зайвого» слова.

- 1) пенал, м'яч, портфель, зошит, щоденник;
- 2) школяр, однокласник, дошкільник, учень;
- 3) слухняний, неуважний, відповідальний, старанний.

Завдання 4. У кожному рядку знайти одне слово, яке об'єднує за змістом усі інші слова і словосполучення в рядку. Обґрунтувати свою думку.

- 1) читати, писати, школа, рахувати, розв'язувати задачі;
- 2) рідна мова, математика, мистецтво, уроки, фізкультура;
- 3) папір, аплікація, ножиці, клей, пензлик.

Важливим напрямом роботи з корекції та розвитку в учнів лексико-семантичної складової мовлення є уточнення значення слів-синонімів (див.

завдання № 5, 6); слів, які мають кілька значень (див. завдання № 7); слів-антонімів (див. завдання № 8). Якщо у завданні № 5 слова-синоніми є майже рівнозначними, то у завданні № 6 учні обговорюють з логопедом слова синонімічного ряду – їхня увага звертається на різні відтінки значення цих слів, і, навіть, на певний емотивний компонент окремих лексем. У завданні № 7 діти прочитують й обговорюють зміст двох речень, у яких використано слово «клас»: якщо у першому реченні йдеться про помешкання, де проходять уроки, то у другому – про колектив дітей, що проходить програму другого року навчання у школі. У завданні № 8 при доборі дітьми пар антонімів ми звертаємо увагу учнів як на протилежні значення слів, так і на певний емотивний компонент окремих лексем («бешкетний», «ледачий», «нудна») й необхідність бути уважними та обережними при їх використанні під час оцінювання особливостей поведінки, дій інших людей.

Завдання № 5. Знайти і з'єднати слова-синоніми в лівому і правому стовпчиках:

друг	школярка
праця	товариш
учениця	робота

Завдання № 6. Прочитати речення, знайти і підкреслити слова, що називають дію говоріння.

1) Вчителька побесідувала з молодшими школярами про правила поведінки на вулиці.

2) На перерві дівчата стали розказувати про те, як провели свої літні канікули.

3) Не треба розмовляти на уроці, бо шум заважає зосередитися і виконувати навчальні завдання.

4) Якщо знаєш урок, треба відповідати чітко й упевнено.

5) Сашко не вивчив урок, тому біля дошки почав позіхати й про щось бурмотіти.

6) Ігор вважає, що дівчата люблять теревенити про всілякі дрібниці.

7) Якщо ти вмієш спілкуватися з оточуючими, ти зможеш вирішити будь-які проблеми.

Завдання № 7. Порівняти речення. Про який «клас» говориться в кожному з них?

У нашому просторому класі завжди чисто.

Учні другого класу пішли на екскурсію.

Завдання № 8. З'єднати слова-антоніми в лівому і правому стовпчиках:

дисциплінований	цікава
ледачий	низька
нудна	бешкетний
висока (про оцінку)	працьовитий

Робота з корекції та розвитку лексико-семантичної складової тісно пов'язана з граматичною складовою. Важливо опрацьовувати з учнями різні моделі словотворення, звертати увагу дітей на особливості утворення спільнокореневих слів (завдання № 9), вчити виявляти та аналізувати зв'язки між такими словами, пояснювати походження слів (завдання № 10).

Завдання № 9. Дібрати спільнокореневі слова до поданих нижче слів:

а) школа,

б) учити,

Завдання № 10. Пояснити походження слів:

Щоденник, відмінниця, спортзал, фізкультура, фізкультхвилинка.

Слід зважати на те, що в роботі з дітьми із ЗНМ важливою є комунікативна спрямованість корекційно-розвиткової роботи. Опрацьовуючи певну лексичну тему, необхідно, щоб діти тренувалися у складанні діалогів, монологів в усному мовленні в межах різних життєвих, дидактичних ситуацій, практикувалися у використанні доступних, цікавих і важливих з точки зору комунікації фраз, текстів на письмі.

Відповідно обраної лексичної теми добирається й урізноманітнюється текстовий матеріал для роботи на заняттях. Це може бути завдання на пошук та виправлення у тексті змістових помилок (завдання № 11), пояснення фразеологічного звороту (завдання № 12), самостійне складання розповіді за планом (завдання № 13).

Завдання № 11. Прочитати текст, знайти протиріччя. Замінити невідповідні за змістом слова іншими словами (коли учні визначать, у чому полягає одна зі змістових помилок, для її виправлення вони можуть скористатися календарем).

Сьогоднішній день, 3 серпня, розпочався в Ігоря з того, що він прокинувся раніше, ніж звичайно. Хлопчик зробив зарядку, заправив ліжко, умився, пообідав, одягнувся та пішов до школи.

При аналізі виконаної роботи діти пояснюють виправлені помилки: у тексті треба замінити слово «серпня» на назву такого місяця, коли діти відвідують школу, слово «пообідав» на слово «поснідав».

Завдання № 12. Уважно прочитати текст. Подумати, яке значення має підкреслений вислов. Вписати пропущену репліку (після обговорення з логопедом).

Ігор розказує матері про свого приятеля Василя. Василь гарно вчиться, він краще за всіх учнів у класі знає математику. А ще Василь обіграв усіх хлопців класу в шахи.

– Молодець твій Василь! – сказала мама, – в нього світла голова!

– Ні, матусю, в нього чорняве волосся! – зауважив Ігор.

Мама у відповідь розсміялася і сказала:

–

Складання розповіді (завдання № 13 – див. нижче) є найбільш складним для учнів із ЗНМ. Основними критеріями виконання такого завдання мають слугувати 2 важливих показника: 1) змістова сторона – відповідність роботи обраній темі та виділеним пунктам плану; 2) вираження змісту за рахунок правильного використання мовних засобів, першою чергою – лексико-граматичних, що має забезпечити розуміння змісту складеної розповіді при сприйманні тексту.

Завдання № 13. Скласти розповідь про свого шкільного друга за планом.

«Мій друг (моя подруга)».

1. Ім'я друга (подруги).
2. Скільки йому (їй) років, у якому класі навчається.
3. Зовнішній вигляд друга (подруги).
4. Особливості характеру.
5. Спільні з другом (подругою) заняття, ігри, розваги.

Щодо організації роботи з корекції та розвитку лексико-семантичної складової мовлення в молодших школярів із ЗНМ, то вона має здійснюватися:

- з урахуванням психофізіологічних, індивідуальних особливостей учнів;

- під час організації цікавої для них пізнавальної діяльності, що охоплює спостереження учнів за лексичними закономірностями та особливостями використання слів в усному і писемному мовленні, здійснення дітьми певних пошуково-дослідницьких дій, формулювання висновків, обґрунтування припущень тощо;

- з чітким урахуванням міри складності завдань і реалізації індивідуального підходу при їх використанні у логопедичній роботі.

Висновки, перспективи подальших пошуків і досліджень. Отже, робота з корекції та розвитку лексико-семантичної складової у роботі з молодшими школярами із ЗНМ та труднощами формування або недоліками писемного мовлення є одним із важливих напрямів логопедичного впливу на зазначений контингент дітей. Своєю чергою, така робота є системною, багатоаспектною, вона тісно пов'язана з корекцією та розвитком інших сторін мовлення. Планування і здійснення роботи з корекції та розвитку лексико-семантичної складової є доцільним у межах певних лексичних тем, що дозволяє збільшити обсяг пасивного й активного словника на основі уточнення, розширення знань, уявлень про навколишній світ. Відповідно обраної лексичної теми забезпечується реалізація комунікативної спрямованості дібраних логопедом усних та письмових вправ, що збагачує життєвий та мовленнєвий досвід дітей, формує обізнаність щодо правил взаємодії та взаєморозуміння з оточуючими. Важливо, щоб зазначена робота сприяла формуванню пізнавальної активності та самостійності

учнів, викликала в них інтерес до спостережень щодо мовної дійсності. Саме у цьому напрямку ми вбачаємо актуальними подальші пошуки щодо розробки та урізноманітнення дидактичних матеріалів для проведення описаної роботи.

Бібліографія

1) **Голуб, Н. М.** (2019) Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку: навчально-методичний посібник. Ч.1. – К.: Видавничий Дім «Слово», 384 с. 2) **Логопедія** : підручник (2014). За ред. М. К. Шеремет [вид. 3-те, перер. та доповн.]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 672 с. 3) **Махукова, Т. В.** (2012) Формування культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення засобами фразеологізмів : Автореф. дис. канд. пед. наук. – Луганськ, 21 с. 4) **Мілевська, О. П.** (2017) Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / Педагогічні науки : Збірник наукових праць. – Херсон: Херсонський державний університет. Вип. LXXVIII, Т. 2, С. 86-91. 5) **Олефір, О. І.** (2010) Завдання та джерела розвитку лексичної складової мовлення у молодших школярів із ТПМ на уроках читання / Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Вип. XV. – Кам'янець-Подільський, С. 164-167. 6) **Ревуцька, О. В.** (2003) Словотворча робота як засіб збагачення лексичного запасу молодших школярів із тяжкими вадами мовлення (ТВМ): Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 20 с. 7) **Соботович, Є. Ф.** (2005) Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку / Теорія і практика сучасної логопедії : Збірник наукових праць. Вип.2. – К.: Актуальна освіта, С.3-7. 8) **Чередніченко, Н. В.** (2017) Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 205 с.

References

1) **Golub, N.M.** (2019). Dydaktychnyi material z korektsii ta rozvytku pysemnoho movlennia uchniv molodshoho shkilnoho viku: navchalno-metodychnyi posibnyk. Ch.1. – K.: Vidavnychij Dim «Slovo», 384 s. 2) **Logopediya** : pidruchnik (2014). Za red. M. K. Sheremet. [vid. 3-te, perer. ta dopovn.]. – K.: Vidavnychij Dim «Slovo», 672 s. 3) **Makhukova, T. V.** (2012) Formuvannia kultury spilkuvannia u ditei molodshoho shkilnoho viku iz tiazhkymu porushenniamy movlennia zasobamy frazeolohizmiv : Avtoref. dys. kand. ped. nauk. – Luhansk, 21 s. 4) **Milevska, O. P.** (2017) Doslidzhennia leksyko-semantychnykh umin u starshykh doshkilnykiv iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia / Pedagogichni nauky : Zbirnyk naukovykh prats. – Kherson: Khersonskiy derzhavnyi universytet, Vyp. LXXVIII, T. 2.– S. 86-91. 5) **Olefir, O. I.** (2010) Zavidannia ta dzherela rozvytku leksychnoi skladovoi movlennia u molodshykh shkoliariv iz TPM na urokakh chytannia / Zbirnyk

naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka, Vyp. XV. – Kamianets-Podilskyi, S. 164-167. 6) **Revutska, O. V.** (2003) Slovtvorcha robota yak zasib zbahachennia leksychnoho zapasu molodshykh shkoliariv iz tiazhkomy vadamy movlennia (TVM): Avtoref. dys. kand. ped. nauk. – K., 20 s. 7) **Sobotovych, Y. F.** (2005) Formuvannia semantychnoi struktury slova u ditei z vadamy movlennievoho rozvytku / Teoriia i praktyka suchasnoi lohopedii: Zbirnyk naukovykh prats: Vyp.2. – K.: Aktualna osvita, S.3-7. 8) **Cherednichenko, N.V.** (2017) Pochatkovyi kurs navchannia ukrainskoi movy molodshykh shkoliariv iz tiazhkomy porushenniamy movlennia (TPM). – Kyiv : NPU imeni M. P. Drahomanova, 205 s.

Стаття подана до друку 01.05.2023 р.

УДК 376.011.3-051-056.264:373.056.2

DOI 10.32626/2413-2578.2023-21.52-61

ГРИНЬКОВА Н.

nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-6906-3542>

ЛІСОВА Л.

ruzhitska1605@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3758-0294>

ОПАЛЮК О.

sedoy74@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5956-0163>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО- РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Відомості про авторів. **ГРИНЬКОВА Надія**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, Україна. E-mail: nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua; **ЛІСОВА Людмила**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Україна. E-mail: ruzhitska1605@ukr.net; **ОПАЛЮК Олег**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи факультету спеціальної освіти, психології і соціальної